

Yeni Dini Hareketlerin Aile Yapıları Üzerindeki Etkileri*

New Religious Movements and Their Effects on the Families

Süleyman TURAN**, Emine BATTAL***

ÖZ: Kendilerini “alternatif aile birlikleri” olarak tanıtan YDH’lerin 1970’li yıllardan itibaren özellikle gençler arasında taban bularak yaygınlaştıkları, YDH’lere dönük din değiştirme oranında ciddi bir artış yaşandığı ve neticede gençleri kendi inanç ve düşünceleri doğrultusunda yönlendirmek suretiyle aile ve arkadaş çevrelerinden koparan bu hareketlerin aile yapıları üzerinde olumsuz etkiler yarattıkları görülmektedir. Bu makalede insanları, bilhassa da gençleri bu tür hareketlere yönelterek aile yapılarının dağılmasına yol açan temel faktörler ve YDH’lere katılma olaylarının toplumun en temel kurumu olan aile üzerindeki etkileri üzerinde durulmuş ve böylelikle YDH’lere katılım ve bu durumun aile üzerindeki olumsuz etkilerini ortadan kaldırma ya da azaltma noktasında neler yapılabileceğine dair ipuçları sunulmaya çalışılmıştır.

Anahtar sözcükler: Yeni Dini Hareketler, Gençlik Dinleri, Din Değiştirme, Aile, Beyin Yıkama.

ABSTRACT: It has seen that NRMs introducing themselves as “alternative family unities” have become popular particularly among young people from 1970s, and the rate of conversion to NRMs has increased in recent years, and consequently this movements, which separate young people from their families and friends by directing young people in line with their notion, have affected negatively on family structures. In this paper, we will emphasize on main factors that cause to the dismemberment of family structures, and the effects of conversion to NRMs on families which are the most basic institutions of society. And so we will try to offer clues on what can be done to prevent or minimize participation in NRMs and effects on the families of this

Keywords: New Religious Movements, Youth Religions, Conversion, Family, Brain Washing.

1. GİRİŞ

Bilindiği üzere araştırmacılar ve teorisyenler bir zamanlar dinin ölümüne hükmetmiş veya en azından onu özel bir alana, insanın kalbine hapsedmişlerdi. Ancak son elli yıldır dünya genelinde ve özelde Batı’da dini farklılığın artıp yayılması ve bilhassa “yeni dini hareketler” (YDH) olarak isimlendirilen oluşumların ortaya çıkması bu algının/kanaatin bir yanlığı olduğunun açık bir göstergesi olmuştur (Kirman, 2010:4-5). Büyük çoğunluğu küçük gruplar halinde kalma eğiliminde olan ve bu yüzden genellikle uzun ömürlü olmayan bu hareketler yakın döneme kadar ya çok az ilgi görmüş ya da hiç ilgi çekmemişti. Ancak sahip oldukları inanç ve algılamalar ve uygulamaya koydukları pratiklerle ilgili görsel ve yazılı medyada çıkan haberler sayesinde, bu grupların en azından bir kısmı ön plana çıkınca, insanlar YDH’lerden haberdar olmaya başlamış ve neticede seküler ve sözde rasyonel toplumlarımızda alternatif dünya görüşleri ve yaşam biçimlerini benimseyen ve sunan az sayıda insanın, görünüşte garip inanç ve uygulamaları insanların ilgi ve merakını cezbetmiştir. İnsanların ilgisini istismar ederek ve kaygılarını körükleyerek para kazanma arzusunda olan medyanın YDH’lere yaklaşım tarzı ilginin artarak devam etmesini sağlamıştır.

* Bu makale 14-16 Kasım 2014 tarihlerinde İzmir’de düzenlenen “21. Yüzyılda Aile Sempozyumu”nda sunulan “Yeni Dini Hareketler ve Aile Üzerindeki Etkileri” başlıklı bildirinin genişletilmiş ve gözden geçirilmiş halidir.

** Yrd. Doç. Dr., Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Rize-Türkiye,
e-posta: suleyman.turan@erdogan.edu.tr

*** Arş. Gör., Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Rize-Türkiye,
e-posta: emine.battal@erdogan.edu.tr

“Yeni dini hareket/ler” tabiri ilk olarak Harold W. Turner tarafından kullanılmış, 1970’lerin başından itibaren de akademik çevrelerde revaç bulmuştur (Chryssides & Wilkins, 2006:3). Bazı araştırmacılar II. Dünya Savaşı’ndan sonra, bazıları da son 150 yıldır tarih sahnesine çıkan oluşumları bu kavramın kapsamına dâhil etmektedir (Özkan, 2006:13-14). Batı’da YDH’lerden “yeni dinler”, “sekt”, “kült”, “yeni dindarlık biçimleri”, “zararlı örgütler”, “yeni dinî hareketler” gibi çok çeşitli kavramlarla söz edilirken, ülkemizde söz konusu hareketler “kült grupları”, “tarikatlar”, “yeniçağ dinleri”, “yeni dinî hareketler” gibi farklı kavramlarla ifade edilmektedir. Ayrıca YDH’lerin çoğunun temel hedef kitlesi 15 ile 25 yaş arasındaki, ağırlıklı olarak lise ve üniversite çağındaki gençler olduğu için bu kabil dini hareketler “gençlik dinleri” ya da “gençlik tarikatları” olarak da tanımlanmaktadır (Melton, 2003:11-12; Dawson, 2003:1-2; Özkan, 2014:27-28; Kirman, 2014:14).

Ayrıca, II. Dünya Savaşı sonrasında küresel çapta yaşanan değişmelere paralel olarak bilhassa Batı toplumlarında ortaya çıkan ancak kısa zamanda tüm dünyada yaygınlık kazanan YDH’ler, kendilerini “alternatif aile birlikleri” olarak takdim etmekte ve aile bağları yerine kendi grup bağlarını ikame etmeye çalışmaktadır. Belli bir toplumsal taban bularak yaygınlaşan, bilhassa gençleri etkileyerek onları kendi inanç ve düşünceleri doğrultusunda yönlendiren bu hareketlerin, kendilerine yeni katılan üyelerinden aile, arkadaş ve akrabalarıyla ilişkilerini koparmalarını isteyerek bireyin ailesi ve tüm geçmişiyle bağlarını koparmasında etkin bir rol oynadığı bilinmektedir.

İnsanların YDH’lere hangi sebeplerle iştirak ettikleri, söz konusu hareketlerin hangi vasıtalarla toplumsal bir taban bulabildiği ve bilhassa gençlerin bu hareketlere niçin ve nasıl katıldığı soruları YDH’lere ilgi duyan araştırmacıların temel problem alanlarının başında gelmektedir (Saliba, 2007:41). Ancak bu sorulara YDH’lerin tümünü ya da çoğunu kuşatacak şekilde genel cevaplar ortaya koymak mümkün olamamaktadır. Çünkü bilindiği üzere yeni dini hareketler ya da kültürler, oldukça çeşitli/renkli bir görünüm arz etmektedir. Bazı hareketler teolojik olarak oldukça tutucu; bazıları radikal bir biçimde yenilikçi; bazıları elini uzak bir geleceğe diğer bazıları ise uzak bir geçmişe uzatıcı niteliktedir. Bir kısmı bir dini gelenek içinden ortaya çıkan diğer bir kısmı ise karma bir görünüm sergileyen YDH’lerin ahlak konusundaki yaklaşımlarında genellikle çok az ortak nokta bulunmakta; dini organizasyonları ve uygulamaları da eklektik ve senkretik bir yapı arz etmektedir. YDH’lerin büyük çoğunluğu Avrupa ve Amerika’da ortaya çıkmasına karşın Asya, Afrika ve Latin Amerika kökenli hareketlerin sayısı son yıllarda hızla artmış ve artmaya da devam etmektedir. Yine bazı hareketlerin büyüyen üye sayılarını artırmalarına karşın, diğer bazı YDH’lerin zayıflaması ya da ortadan kaybolması dikkat çekici noktalardan biridir. Neticede hem YDH’lerin son derece değişken tabiatlı olmaları hem de yaşanan değişmelerin, YDH’leri belirli basmakalıp ifadelerle tanımlamayı imkânsız hale getirdiği (Chryssides, 2012:xi; Barker, 1999:20) ve YDH’lerle ilgili genelleme yaklaşım ve sonuçlar ortaya koymayı engellediği söylenebilir.

Bu son nokta göz önünde bulundurularak, bu çalışmada öncelikle bazı YDH’ler ve üyeleri üzerine yapılan alan araştırmalarından hareketle YDH’lerin katılımcılarının eğitim, sosyal sınıf, yaş, cinsiyet ve dini arka plan gibi temel özelliklerine dair tespitler paylaşılacak, daha sonra da YDH’lere katılımın aile üzerindeki etkileri üzerinde durulacaktır. Ayrıca aile üzerinde meydana gelen olumsuz etkiler karşısında ne gibi önlemler alınabileceğine yanıt aranmaya çalışılacaktır. Böylelikle Türk toplumuna özgü bir temeli bulunmamakla birlikte, uzantılarına son yıllarda ülkemizde de rastlanmaya başlanan ve Türk insanını, özellikle de Türk gençliğini bir şekilde çoğu zaman olumsuz yönde etkileyen YDH’lerin gençler ve aile üzerindeki etkilerini azaltma ya da ortadan kaldırma noktasında neler yapılabileceğine dair ipuçları sağlamak amaçlanmaktadır.

2. YENİ DİNİ HAREKETLERİN ÜYELERİNİN TEMEL PROFİLLERİ

YDH'ler ve bu hareketlerde gençlerin konumu ve rollerini daha iyi anlayabilmek için bu hareketlerin toplumun hangi kesiminde taban bulduklarının ve YDH'lere katılanların temel özelliklerinin neler olduğunun tespit edilmesi bize ipuçları sunabilir. Dawson'un (2003:121-123) ifade ettiği üzere, tüm YDH'ler için geçerli güvenilir bir sosyal profil oluşturmak çok zor olmakla birlikte yapılan araştırmalardan hareketle geniş ve önemli genellemeler yapmak mümkün olabilmektedir.

Araştırmalar, YDH üyelerinin ortalama olarak genel halktan daha iyi eğitim almış kimselerden oluştuğunu göstermektedir. Örneğin Roy Wallis, araştırma yaptığı Sayentoloji grubu üyelerinin % 56,7'sinin ya profesyonel eğitim aldığı ya da üniversite derecesinin (% 27'si üniversite mezunu) olduğunu ifade ederken, yine aynı grubun 3028 üyesi üzerinde yapılan bir diğer araştırma, üyelerin % 37,4'ünün üniversiteye gittiğini, % 13,9'nun da diğer yüksek öğrenim kurumlarında eğitim aldığını ortaya koymaktadır (Akt. Stark & Bainbridge, 1985:406). Bryan R. Wilson ve Karel Dobbelaere Britanya'daki Nichiren Shoshu Tarikatı üyelerinin % 24'ünün üniversite eğitimi aldığını belirtir (Akt. Dawson, 2003:122). Latkin ve arkadaşları da benzer şekilde Rajneesh Hareketi üyelerinin % 64'ünün en azından üniversite mezunu olduğunu ve 100 kişilik rastgele seçilen bir grupta ise % 24'lük bir oranın mastır; % 12'sinin ise doktora derecesine sahip olduğunu ortaya koymaktadır (Latkin et al., 1987:76-77). E. Burke Rochford ise yaptığı araştırmayla genç Krishna üyelerinin yaklaşık % 65'inin en azından üniversitede bir yıl geçirdiğini ortaya çıkarmıştır (Rochford, 1985:48-50). Yine bilindiği üzere mühendislik eğitimi alan Moon da tarikatına eğitilmiş insanları çekmeye çalışmıştır (Bıyık, 2002:134-135). Burada zihinlere YDH'lerin neden daha iyi eğitilmiş kimseleri çekmeye çalıştığı ya da cezp ettiği sorusu gelebilir. Wilson ve Dobbelaere'ye göre cevap çok açıktır: "Kendini ötekilere doğru aktarabilmek, doğru bir şekilde anlaşılabilmeyi temin etmek, YDH'lerin öğretilerinin çoğu zaman iyi bir zekayı zorunlu kılması, araştırma arzusunun yerine getirilmesi ve alışılmadık konseptler ve diller karşısında korkusuz hareket etmek için iyi eğitilmiş olmak şarttır" (Akt. Dawson, 2003:122).

Eğitimle bağlantılı olarak ifade edilmesi gereken diğer önemli bir husus, YDH'lerin katılımcılarının genel olarak orta ve üst sınıf tabakada yer alan insanlar olduğudur. Sayentoloji, Moon Tarikatı, Krishna Hareketi ve Rajneesh gibi YDH'ler için rakamların bu durumla örtüştüğü ve bu hareketlerde yetenekli veya yeteneksiz beden işçilerinin çok az bir oranla temsil edildiği söylenebilir (Dawson, 2003:122).

Richard Machalek ve David A. Snow, YDH'ler içerisinde kadınların çoğunlukta oluşuna dikkat çekmekle birlikte araştırmalar, YDH'lere katılanların cinsiyetleri konusunda farklı bulgular sunmaktadır. Wilson ve Dobbelaere Britanya'daki Nichiren Shoshu Tarikatı'nın % 59'unun; Latkin ve arkadaşları ise araştırma yaptıkları Rajneesh Hareketi'nin üyelerinin yarısından fazlasının kadınlardan oluştuğunu belirtmektedir (Latkin et al., 1987:75). Buna mukabil İngiltere ve ABD'de yürütülen diğer bazı alan araştırmaları buradaki hareketlerin birçoğunda üyelerin çoğunluğunu erkeklerin oluşturduğunu ortaya koymaktadır (Akt. Palmer 1994:239). Rochford ve arkadaşları ise araştırdıkları gruplar içerisinde cinsiyetler arasında çok az fark olduğunu tespit etmiştir (Rochford, 1985:52). Susan J. Palmer, genel olarak bazı tarikatların -erkek ya da kadın- bir cinsiyeti daha çok çekmesine rağmen kadınların YDH'lere katılma konusunda erkeklerden daha meyilli olduğuna dair güçlü bir kanıt bulunmadığını dile getirmektedir (Palmer, 1994:239-240). Burada dikkat çekilmesi gereken önemli bir nokta da birçok grupta grubun gelişimi ve olgunluğuna bağlı olarak zamanla cinsiyet oranlarında da değişmelerin yaşandığıdır. Örneğin Krishna Hareketi, Amerika'da büyük ölçüde bir erkek tarikatı olarak ortaya çıkmasına karşın cinsiyetteki bu dengesizlik zamanla düzelmiştir (Palmer, 1994:32). Aynı şekilde Hindistan'daki Rajneesh Hareketi gibi, Moon Tarikatı da Kore ve Japonya'da daha çok kadınlara hitap ederken Batı'da yayılmaya başlamasıyla durum değişmiş ve erkeklerin sayısı kadınların sayısını geçmiştir (Palmer, 1994:90). Sonuç olarak cinsiyetler

arasındaki farkı gösterebilecek güvenilir üyelik rakamlarını elde etmenin ve sağlıklı veriler ortaya koymanın hiç de kolay olmadığını ifade etmek gerekir.

YDH'lerin yeni üyelerinin dini geçmişleriyle ilgili yapılan araştırmalar da sağlıklı sonuçlar ortaya koyamamakta ve bu anlamda belirsizlikler devam etmektedir. Araştırmalar Kiliseye veya muhafazakâr bir mezhebe üye olan Hıristiyanların genel olarak YDH'lere yönelmediğini; Kiliseye bağlı olmayan ve daha çok laik mezheplere bağlı olan insanların YDH'lere katılıma daha açık olduklarını göstermektedir (Akt. Stark & Bainbridge, 1985:399-401; Dawson, 2003:123). Rajneesh Hareketi üyelerinin yalnızca % 40'nın katılmadan önce dindar olduklarını belirten Latkin ve arkadaşları, Rajneesh üyelerinin dini geçmişleriyle ilgili şu dağılımı vermektedir: % 30 Protestan, % 27 Katolik, % 20 Yahudi, % 14 dini bir arka planı olmayan, % 4 Hindu veya Budist, % 4 diğerleri (Latkin et al., 1987:76). Daha şaşırtıcı şekilde Steve M. Tipton (1982:105), San Fransisco Zen Merkezi üyelerinin neredeyse yarısının Yahudi arka planına sahip olduğunu ortaya çıkarmıştır. Bir başka araştırma, Nichiren Shoshu'nun Britanyalı takipçilerinin % 76'sının katılmadan önce herhangi bir dine bağlı olmadıklarını, % 47'sinin ise daha önce hiç dindar bile olmadıklarını göstermiştir ki bu durum, araştırmayı yapan uzmanları dini arayışın dönüşüm için gerekli bir ön koşul olup olmadığını sorgulamaya yöneltmiştir (Akt. Dawson, 2003:123). Öte yandan Rochford'a göre, Krishna Hareketi'nin Amerikan takipçileri dindar ailelerden gelmektedirler. Rochford, üyelerin % 77'sinin çocukken dini eğitim aldıklarını, yaklaşık % 50'sinin düzenli, % 30'unun ise düzensiz olarak dini aktivitelere katıldıklarını belirtmektedir (Rochford, 1985:52-57). Son olarak hem Rodney Stark ve William Sims Bainbridge hem de Eileen Barker, yürüttükleri araştırmalar neticesinde Moon Tarikatı'nın İngiltere'deki üyelerinin güçlü dini inançlara sahip ailelerden geldiklerini ortaya koymuştur (Akt. Stark & Bainbridge, 1985:404-405; Dawson, 2003:124).

Daha önce ifade edildiği üzere araştırmalar, YDH'lerin üyelerinin büyük kısmının gençlerden oluştuğunu ve şimdilerde artan sayıda insanın bir YDH içerisinde dünyaya geldiğini göstermektedir (Akt. Barker, 1999:20-21). Örneğin Barker'ın yaptığı bir araştırmaya göre Britanya'daki Moon Tarikatı üyelerinin yarısı 21 ve 26 yaş arasındaki gençlerden müteşekkildi. İnsanların gruba katılma yaşı ise ortalama 23'tü (Dawson, 2003:121-122). Rochford, Krishna Hareketi'nin üyelerinin yüzde 56'sının 20 ile 25 yaşları arasında olduğunu ve % 50'sinin üyeliğinin 21 yaşından önce gerçekleştiğini belirtmektedir (1985:47). Dawson, YDH'lerin üyelerinin yaklaşık % 69'nun 34 yaşın altında, % 89'nun ise 44 yaşın altında olduğunu ileri sürmektedir. Az sayıdaki istisnalar hariç günümüzün yeni dinleri gençler için bir oyun halini aldığını belirten Dawson'a göre, bu hareketlerde nüfusa oranla orta yaşlı ve yaşlı insanlar çok az temsil edilmektedir (Dawson, 2003:122). Zamanın geçmesine bağlı olarak hareketler yaşlandığı için bu rakamların değiştiğini ve nitekim günümüzde mevcut üyelerin 2/3'nün ikinci ve hatta üçüncü kuşak olduğunu hatırlatmak gerekir. YDH'lere üye olan insanların dikkate değer bir bölümünün orta yaşlarına geldiklerinde bu gruplardan ayrıldıkları gözlemlenmektedir (akt. Palmer, 1994:39). Araştırmalar bunun temel sebebini, üyelerden beklentilerin genellikle aile yaşamı ve çocuk büyütme istekleriyle çelişmesine bağlamaktadır. Bu bağlamda Sayentoloji ve Nichiren Shoshu gibi hareketlerde olduğu gibi üyelerin yaş dağılımının grup yaşlandıkça daha geniş bir yelpazeye yayıldığı görülmektedir. Örneğin 1980'lerde yapılan bir araştırmada İngiltere'de Sayentoloji tarikatına üyelik ortalama yaşının yaklaşık 32 olduğu tespit edilmiştir. Yine 90'lı yıllarda yapılan çeşitli araştırmalara göre Nichiren Shoshu tarikatı için üyelik başlangıç yaşı 31 iken; Bhagwan Shree Rajneesh tarikatına üye olanlar için ortalama yaş 30 olarak kaydedilmiştir (Dawson, 2003:122).

Batı'da yapılan araştırmalara paralel olarak ülkemizdeki araştırmalar da, bu hareketlerin ülkemizdeki hedef kitlelerinin şu kesimler olduğunu göstermektedir: i) Genç emekliler, üniversite öğrencileri gençler, orta yaş ve üzerindeki ev hanımları. ii) Genelde ekonomik durumu Türkiye ortalamasının üzerinde üst gelir veya en azından orta gelir düzeyine mensup kimseler. Bu arada Batı'ya gidebilmek için misyonerlerin tuzağına düşmüş dar gelirli

ailelerden gelen gençlere de işaret etmek gerekir. iii) Her tahsil düzeyinden insana rastlamak mümkün ise de genelde üniversite veya yüksekokul mezunlarının çoğunlukta olduğu söylenebilir (Yitik, 2014:268).

3. YDH'LERE ÜYELİK SÜRECİ

YDH'lerin üye edinmek için çeşitli yollara başvurduklarını ve üye edinme noktasında hedef kitlelerinin özellikle gençler olduğunu ifade etmeye çalışmıştık. YDH'lerin potansiyel üye olarak gördükleri gençleri etkileyerek hareketin bir üyesi haline getirebilmek için daha ziyade sevgi, ilgi, kabul görme, mükafat, ceza, günah gibi psikolojik iknaya dayalı teknikler kullandıkları görülmektedir. YDH'lerin gençleri etkilemek için kullandıkları en tipik teknik, "sevgi bombardımanı" (love-bombing) yaklaşımıdır (Schwartz & Kaslow, 1982:17). Böyle bir durum karşısında bilhassa sevgi ve ilgi özlemi çeken gençler sevilme ve değer görme duygusunun vermiş olduğu memnuniyetle YDH'lere yönelebilmekte, hatta gerektiğinde en yakın çevrelerine dahi sırt dönebilmektedirler. YDH'lerin gençleri etkilemek için kullandıkları taktikler sevgi, ilgi ve iltifat bombardımanı şeklinde olumlu yönde olabildiği gibi bireyin korku, suçluluk ya da günahkarlık duygularını kullanmak şeklinde olumsuz yönde de olabilmektedir. Hatta bazı durumlarda YDH'lerin her iki yola birden başvurdukları dile getirilmektedir (Kirman, 2004a:124).

Üye edinmek için hemen hemen her yolu deneyen YDH'lere üye kazandırabilmek için fırsat kollayanlar, gençlere yaklaşırken devamlı gülümserler, son derece kibar davranırlar, muhatabını kişiliğine, görünüşüne ve kıyafetine sürekli iltifat ederler. Yine muhatabına zeki ve uyanık olduğunu, hiç kimsenin kendisine zorla bir şey yaptırmasının mümkün olmadığını söylerler. Bunun akabinde "seni davet edeceğim toplantıya bu akşam mı yoksa yarın akşam mı gelmek istersin" şeklinde bir soru sorarak muhatabına kendisini ciddiye aldığını ve onu önemseydiğini hissettirirler. Böylece potansiyel üye olarak görülen gençler, grup tarafından düzenlenen sosyal etkileşim ortamına çekilirler. Ardından periyodik olarak düzenlenen seminer ve sohbet toplantılarında belli fikir ve inançlar doğrultusunda yeniden sosyalleştirilmeye çalışılırlar (Kirman, 2004a:124-125).

YDH'lerin üye kazanma noktasında en etkin ve önemli yöntemlerinden olan bu yeniden sosyalleştirme uygulaması, bazen güçlü bir reklam ve propaganda yoluyla gerçekleştirilmekte bazen de potansiyel üyeler bir kilise veya eğitim merkezi ya da kırsal bir dinlenme alanında kampa alınarak, orada yoğun bir eğitime tabi tutularak, grubun ideolojisi benimsetilerek ve grubun diğer üyeleriyle kaynaşması sağlanarak gerçekleştirilmektedir. Böylece yeni üyenin gruba duygusal, ahlaki vb. açılardan bağlılığı oluşturulmaya çalışılmaktadır. Dahası, bu yeniden sosyalleştirme sürecinde gençler, YDH'lerin düşünce, çıkar ve amaçları doğrultusunda şekillendirilmekte ve onlara uğrunda ölebilecekleri fikirler, değerler ve inançlar aşılacaktır (Kirman, 2004b:66).

İkinci Dünya Savaşı sonrasında, bilhassa sanayileşmiş Batı toplumlarında ortaya çıktıkları görülen YDH'lerin toplumsal bir taban bularak yaygınlaşmasıyla birlikte, YDH'lere yönelik "din değiştirme" olaylarında ciddi bir artışın yaşandığına işaret etmiştik. Toplumsal alanda önemli etki ve sonuçların doğmasına yol açan bu din değiştirme olaylarının öncelikli olarak etkilediği toplumsal yapılardan birisi hiç şüphesiz ki aileler olmuştur. Nitekim YDH'lere yönelik din değiştirme olayları incelendiğinde, bireylerin YDH'lere üye olmasının ailelerini büyük oranda olumsuz yönde etkilediği görülmektedir (Kirman, 2010:239).

Ailenin herhangi bir üyesinin inancını değiştirerek YDH'lere katılması pek çok ailede gerginlik ve huzursuzlukların baş göstermesine yol açmaktadır. Ailede çocuklardan birinin YDH'lere üye olması durumunda, hem anne babanın hem de kardeşlerinin ona karşı olan tutumlarının olumsuz yönde değiştiği, yine YDH'lere üye olan kişinin eşlerden biri olması durumunda da boşanmaya kadar varan sorunların yaşandığı gözlemlenmektedir. Kendilerini "alternatif aile birlikleri" olarak sunan YDH'ler, aile bağları yerine kendi grup bağlılığını

koymakta ve biyolojik aileyi “dışarıdaki aile” olarak nitelendirmektedir. Nitekim bazı YDH’lerin karizmatik liderlerinin üyeleri tarafından bir baba olarak görüldüğü ve ona baba diye hitap edildiği, hareketin diğer üyelerinin de kardeş olarak kabul edildiği bilinmektedir (Schwartz & Kaslow, 1982:14; Bromley & Shupe & Oliver, 1982:122; Cartwright & Kent, 1992:348-349). Bu hareketlerin karizmatik liderleri, üyelerin ailelerini kendilerine tam bağıllık açısından engel olarak gördükleri için, çoğu zaman, üyelerinden aileleriyle, arkadaşlarıyla ve tüm geçmişleriyle bağlarını koparmalarını talep etmekte, hatta bu konuda üyelerine baskı uygulayabilmektedir. Bu bağlamda, bazı hareketlerde ailelerin, çocuklarının nerede yaşadığını bilmelerine müsaade edilmediği, ancak çocuklarının aramaları durumunda onlarla irtibat kurabildikleri görülmektedir. Yine Tanrı’nın Çocukları hareketine üye olanların ebeveynlerine, çocuklarıyla haberleşebilmeleri için bir posta kutusu numarası verildiği, diğer hareketlerde ise ailelere böyle bir bilginin dahi verilmediği kaydedilmektedir (Barker, 1989:88).

YDH’lere katılanlardan bazıları, inançlarını değiştirmeden öncede birkaç yıl boyunca ailelerinden ayrı kalmaktadırlar. Bu geçiş döneminde aileleriyle istikrarsız bir ilişki içinde bulunanlar, YDH’lere katıldıkları için bazı şeylerin neden değişmesi gerektiğinin asıl sebebini görememekte dirler. YDH’lere katılanlardan bazıları ise, kendilerini yeni hayatlarının cazibesine aşırı derecede kaptırdıkları için aileleri ile ilgili hiçbir şey düşünmemektedir. Öyle ki, ailelerini ziyaret etmeyi, onlarla mektup ya da telefon yoluyla iletişim kurmayı tamamen ihmal ettikleri için, ailelerinin kendileri için aşırı derecede endişelendiklerini öğrendiklerinde şaşırırmaktadırlar (Barker, 1989:88).

Bazı YDH’ler ailesine karşı ilgisiz davranan üyelerin aileleriyle ilişkilerini sürdürüp sürdürmediğinden emin olmak istemektedir. Bu amaç doğrultusunda, ortaya çıkan bazı problemlerin aileleriyle aralarının açık olmalarından kaynaklandığını belirterek politik bir dil kullanmakta ve böylece üyeleri istedikleri şekilde yönlendirmektedirler. Öyle ki, bir YDH lideri, üyelerine istedikleri takdirde serbestçe evlerine gidebileceklerini söylediğinde bile üyelerin psikolojik baskı altında bırakıldıklarına şahit olunabilmektedir. Zira ailelerini ziyaret etmek isteyenlerden ihtiyaçlarını karşılayan Tanrı’yı ya da grubu düşünmeleri ve bir öncelikler listesi yapmaları istenmekte ve bu listede ailenin, en fazla, ikinci sırada yer alabileceği üyelere hatırlatılmaktadır. Bunun sonucunda harekete katılan üyeler, bilhassa da genç üyeler, aileleri ve arkadaşlarıyla olan tüm bağlarını koparabilmektedir. Bununla birlikte, aileleri ve arkadaşlarıyla görüşmeyi bırakmaları gerektiği yönündeki baskılar karşısında isyan ederek hareketten ayrılan üyelere de rastlanmaktadır (Barker, 1989:88-89).

YDH’ler konusunda yapılan araştırmalar incelendiğinde, bu hareketlerin ortaya çıkışına etki eden ve insanları, özelde de gençleri bu hareketlere yönlendiren çeşitli faktörlerden bahsedildiğini görmekteyiz. Ancak bu faktörlerin tamamını ele almak çalışmamızın sınırlarını aşacağından, konumuzla bağlantılı olan iki önemli faktör üzerinde duracağız: i) ailenin sosyalleştirici rolünü yerine getirememesi, ii) ailenin etkisinden ya da baskısından kurtulma isteği. Zira bu iki faktörü ele almak, YDH’lere katılmanın aile bireyleri üzerindeki etkilerinin daha iyi analiz edebilmesine katkıda bulunacaktır.

i) Ailenin Sosyalleştirici Rolünü Yerine Getirememesi

Bilindiği üzere her toplumun sürekliliği için vazgeçilmez bir unsur olan ailenin üreme, sosyalleştirme, cinsiyet rollerini yükleme ve bireyin güvenlik ihtiyacını karşılama gibi çeşitli fonksiyonları vardır. Bu fonksiyonlardan biri olan sosyalleşme, bireyin içinde bulunduğu toplumun kültürel değerlerini ve kalıplarını öğrendiği bir süreçtir. Bu süreçte birey, kendi kültürüne katılmakla kalmaz, aynı zamanda akli melekeleri, algılama gücü ve düşünceleri olgunlaşır ve sağlam bir kişilik ve kimlik kazanmış olur. Çocuk, aile içinde eğitim, öğretim, rehberlik, gözlem, başkalarına katılma ve onları taklit, rol alma ve oynama, telkin, kendi düşünce ve davranışını yargılama gibi yollarla sosyalleşir (Coştu, 2012:376-377). Sosyalleşmenin içinde yer alan bir boyut da dini sosyalleşmedir. Bu kavram, kişinin toplumun dini kültür unsurlarını, değerlerini, sembollerini ve modellerini alarak kendi şahsiyetine mal

etmesi ve böylece dini kişiliğinin oluşması sürecini ifade eder. Bilindiği üzere gençlik dönemi, dini gelişim açısından son derece çalkantılı bir dönemdir. Bu dönemde gençler daha önce ailelerinden ve çevrelerinden öğrendikleri dini inanç ve tutumları sorgulamaya başlarlar (Köse & Ayten, 2012:117-118). Bu sorgulamanın nedeni bireyin kendi değer yargılarını çevresinden bağımsız bir şekilde oluşturma yeteneği kazanmasıdır (Cüceloğlu, 2012:359). “Dini bunalım dönemi” olarak da adlandırılan bu süreç başarılı bir şekilde atlatıldığı takdirde birey, daha önce kendisine aktarılan inanç ve değerleri büyük oranda içselleştirir. Ancak bu dönemden başarılı bir şekilde çıkamayan kişiler için yeni inanç ve değer arayışları başlar. Nitekim araştırmalar ailede doğrudan ve sağlıklı bir sosyalleşme sürecinden geçmeyen çocukların daha sık din değiştirdiğini ortaya koymaktadır. Neticede psiko-sosyal ve dini gelişimde ailenin bıraktığı boşluğu giderme noktasında gençlerin başka arayışlara girmeleri ve cemaatçi yapılarıyla kendilerini alternatif aile birlikleri olarak tanımlayan YDH'lere yönelmeleri sonucu karşımıza çıkmaktadır (Wright, 2007:190-191; Kirman, 2010:241-246).

Thomas Robbins, Dick Anthony ve Thomas Curtis bu süreci ve sonucu, YDH'lerin göçebe gençliği hakim kültüre uydurduğu şu dört aşamadan bahsederek bir başka şekilde ortaya koyar: i) uyumlu sosyalleşme, ii) birleştirme, iii) telafi etme ve iv) yeniden yönlendirme. *Uyumlu sosyalleşme*, geleneksel kurumsal düzenlemelerin etkili bir şekilde üstesinden gelip onlara uyum sağlamaya yardım eden değerlerin, normların ve yeteneklerin doğrudan telkin edilmesine işaret eder. *Birleştirme*, YDH'lerin karşı kültüre özgü sembol ve değerlerini geleneksel yönelimlerle sentezleme kabiliyetine işaret eder. *Telafi etme*, alternatif manevi mükafat ve yükümlülükler sayesinde geleneksel, bürokratik rollere yabancılaşma duygularının azalmasına işaret eder. *Yeniden yönlendirme*, yapıcı bir role razı ederek dindarı dinsel organizasyonun alanı içerisinde bir amaca yönelmeyi ifade eder (Wright, 2007:191).

ii) Ailenin Etkisinden ya da Baskısından Kurtulma İsteği

YDH'ler, bazı araştırmacılar tarafından üyeleri üzerinde oluşturduğu etki dikkate alınarak, üyelerini ailelerinden ve arkadaş çevrelerinden ayıran, koparan ve gençlerin gelecekle ilgili umutlarını ve beklentilerini tehlikeye sokan hareketler ile bu gibi etkisi daha az olan hareketler şeklinde tasnif edilmektedir. Böyle bir değerlendirmeye göre sözgelimi Transandantal Meditasyon 'kötü', Moonculuk 'daha kötü', Children of God ise 'çok kötü' olarak değerlendirilebilmektedir (Kirman, 2014:21-22). Araştırmalar, aile fertleri arasındaki kötü ilişkilerin yanı sıra, özgür olma ve kendi kararlarını alabilme isteği doğrultusunda ebeveyn otoritesi ve değerlerine başkaldırının/isyanın, gençleri ailelerinden uzaklaştırarak yabancılaştırdığını ve doğrudan ya da dolaylı olarak YDH'lere yönlendirdiğini göstermektedir (Saliba, 2003:83-84; Work, 1989:86). Radikal gruplara giren 800'ün üzerinde gencin durumunu araştıran psikiyatrist Saul Levine, gençlerin çoğunlukla yetişkinlik sonrası kimlik ve farklı bir benlik kavramı oluşturmak için anne baba kontrolünden kaçmaya kalkıştığını tespit etmiştir. Gençlerin bu radikal ayrılışlarını “gençlerin normal arzularını engelleyen bir toplumda gelişmeye yönelik olarak gerçekleştirilen umutsuz girişimler” olarak değerlendiren Levine göre gençleri böyle gruplara katılmayan akranlarından ayıran şey, din değiştirenlerin anne-baba ve ailelerinden fiilen ayrılmanın yolunu bulamaması ve dolayısıyla daha sert önlemlerin alınmasına neden olmasıdır. Levine'nin yaptığı araştırmayla ulaştığı bir diğer önemli sonuç ise, din değiştirenlerin radikal ayrılışlarını çoğu zaman kendi amaçları doğrultusunda kullandığıdır ki bu iddiasıyla o, YDH'lerin genç insanları istismar ettiği yönündeki temel argümanın farklı bir boyutta tartışılmasına da yol açmıştır (Levine, 2003:138-139; Wright, 2007:195-196).

Ailelerin tutum ve yaklaşımlarının gençlerin YDH'lere yönelmelerine etkisini, Levine'nin araştırma yaptığı gençlerden ikisiyle örnek vermek istiyoruz:

Suzanna Marguette, 1975 yılında 18 yaşındaydı ve ailesiyle birlikte Minneapolis'te yaşıyordu. Orada derslere azalan ilgisi ve düşen notlarından dolayı iki yıllık yüksek okulun bir yılını tamamlayabildi. Suzanna'nın 18 yaşına kadar hiç erkek arkadaşı olmadı ve arkadaşlarının katıldığı aktif sosyal hayata da katılmadı. Kızlarının hayatında özel durumlara tanıklık edememek ailesini endişelendirmekteydi. Ancak Suzanne'nin her şeyden önemli olan bir tutkusu vardı: artistik buz pateni. Son derece kabiliyetli olan Suzanne, yüksek sanat türlerinden biri olarak kabul ettiği artistik buz patenine beş yaşından itibaren çok mesai harcamıştı. Annesi Barbara, idman, gösteriler ve müsabakalarda kızına eşlik ederek ve onun sürekli gelişmesine her zaman destek vererek onun bu uğraşı ile yakından ilgilendi. Suzanne'nin babası Peter, küçük ama gelişen bir matbaaya sahipti ve sabah, öğlen ve gece orada olmak zorundaydı – böyle çalışan adam bir “işkolik” olarak adlandırılırdı. Suzanne'nin sürekli bir yoğunluk hali vardı. Buz pateni yapmanın dışında, bir huzurevinde gönüllü olarak çalıştı, ayrıca kendi evine de çok yardımı dokundu... Buz pateni bir boş zaman etkinliğinin ötesinde bir kariyer tercihi haline gelince Suzanne, California'nın Santa Monica şehrindeki meşhur buz gösterisi için seçmelere katılmaya karar verdi. Seçmelerin yapılacağı gün Santa Monica plajında uzanırken Suzanne, Unification Church (Birleşik Kilise) üyeleriyle yakınlaştı. Sonraki üç gün içerisinde başarılı bir seçme elemesi geçirmiş olmasına karşın buz pateni için harcadığı emeği ve geçen yılları bir kenara bırakarak Moon Tarikatına katılmayı tercih etti (Levine, 2003:133).

Fred Vitelli, 20'li yaşlarında kendini beğenmiş bir delikanlı idi. Okulun bir “saçmalık” olduğuna karar veren Fred, zamanının çoğunu uyuşturucunun etkisinde geçirirdi. Chicago'daki bir zengin mahallesindeki devlet lisesinden iki kez uzaklaştırılan Fred, orta öğrenimini sorunlu çocuklar alanında uzmanlaşmış özel bir okulda tamamladı. Esrar bulundurma ve dikkatsiz araç kullanma gibi karıştığı suçlar kronik bir hal almıştı. Anthony ve Maria Vitelli, başlangıçta kupa ve hatıra plaketeri yapan küçük bir aile şirketine birlikte çalışarak daha sonra büyük bir ulusal işletme içerisinde kendi firmalarını kuran bir çiftti. Hediyeinin sevgilerinin bir ispatı olduğu ancak uyuşturucu kullanmayı bırakıncaya ve okul derslerini iyileştirinceye kadar ondan alınacağını ifade eden şartlı bir mesaj eşliğinde, daha 17 yaşındayken Fred'e bir Porsche hediye ettiler. Fred üstüne düşeni yapmadı; Vitelli çifti, pahalı spor arabayı geri iade etmeden önce Fred onu tamamen tahrip etmiş, sürücü belgesi de iptal edilmişti. 1979 yılının sonbaharında, anne-baba ve oğul başka bir anlaşma yaptılar. Döndüğünde üniversiteye başlamak şartıyla Fred, birkaç aylığına Avrupa'ya gidecekti. Görünüşte şımarık ve kendini beğenmiş olan Fred ilerleyen ayları uyuşturucunun etkisinde geçirmek, sonra da ailesinin şirketine ya da başka bir şirkette vurgun yapmak üzere dönmek niyetindeydi. Ailesi bu oğul yüzünden yorgun düşmüştü. Fred'i kendüslerine almak istemiyorlardı ancak başka ne yapabileceklerini de bilmiyorlardı. Yine de kendi başına geçireceği bu üç ayın ona sahip olmadığı olgunluğu kazandıracağını ümit ediyorlardı. Ancak Fred geri dönmedi. Roma'da bir sonbahar gününde kendi radikal kararını verdi ve kendilerini Silahlı Muhafızlar (Armed Guard) olarak adlandıran militan solcu bir gruba katıldı (Levine, 2003:134-135).

Buradaki örneklerden de anlaşıldığı üzere ebeveynlerin desteklerini çekmesi ve kontrolü bırakmasıyla çocukların ilk çocukluğun tipik bir örneği olan ebeveynlerine yönelik koşulsuz sevgi ve inançtan uzaklaştıkları ve çocukluk döneminde onlara ödünç olarak verilen inanç sistemine bağlanmak yerine, artık her birinin olmak için çabaladığı eşsiz insana hizmet edecekleri YDH'lere yöneldikleri ve çeşitli ideolojiler oluşturdukları görülmektedir. Levin (2003:140), yaptığı araştırmada, YDH üyelerinin neredeyse hiçbirisinin katılma/üye olma anında kendini bir değer sistemine bağlı hissetmediğini ve ne kendilerinin ne de başkalarının aktivitelerinin onlar için hiçbir anlam ifade etmediğini ortaya koymuştur. Bu durum aslında ailelerinden ayrılan gençlerin yalnızlıklarını özetlemektedir. Aileyi sevgi ve değerlerinden dolayı kötüleyerek kendi özsaygılarının mutlak temelini oluşturmaya çalışan ergenler, aile

onayına bizatihi bağlılıklarının her türlü “iyi” kısmını değersizleştirirler. Başka bir ifadeyle onlar ebeveynlerini reddederken kendilerinden bir parçayı reddederler ve böylece sevilmediklerini ve önemsiz olduklarını düşünürler. Bu, ergenleri yanlış adımlara sevk edebilen ciddi ve tehlikeli bir algılamadır. Hâlbuki bilindiği üzere ergenlerin çoğunun hiç kimsenin onları sevmediği, çirkin oldukları ve her şeyin aptalca olduğu gibi ciddi endişeli anları vardır. Fakat bunlar sadece anlıktır ve yerlerini zamanla pozitif başarı, anlam ve değer duygularına bırakırlar (Levine, 2003:140-141).

Ailelerinden uzaklaşan çocuklar genellikle YDH'lere üye olmanın kendilerini mutlu ettiğini ve psikolojik durumları üzerinde pozitif bir etki yarattığını dile getirmektedir. Kendileriyle röportaj yapılan Divine Light Mission ve Birleşik Kilise üyeleri nefret duygusunda azalma, soğukkanlılık duygusunda ve daha iyi ilişkiler kurma yeteneğinde artış gibi duygusal durumdaki iyileşmelere dikkat çekmiş ve üyelik devam ettiği sürece bu değişimin kalıcı olduğunu belirtmiştir. Galanter'in ifade ettiği üzere bu durum, en azından belli mezhepler için bile geçerli olsa, YDH'lere yönelen ve katılan insanların çoğunun katılımdan önce duygusal açıdan sıkıntılı ve zor durumda olduklarını göstermesi açısından önemlidir. Nitekim Cubut ve Meher Baba gibi bazı mezheplerin özellikle psikopatolojik üyeleri cezp etmesi bu hipotezi desteklemektedir (Galanter, 1989:30-31).

4. YDH'LERE KATILIMIN AİLE BİREYLERİ ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ

Daha önce de ifade edildiği üzere insanların YDH'lere yönelmesinde, inancını değiştiren kişinin ebeveynleriyle ya da ailesiyle olan ilişkileri önemli bir rol oynamaktadır. Zira gençlerin büyük çoğunluğunun YDH'lere yönelmesindeki en önemli etkenler arasında aile ilişkilerinin bozulması ya da aile hoşnutsuzluğunun yol açtığı karşılanmamış ihtiyaçları telafi etmek yer almaktadır (Wright & Piper, 1986:16). Buna karşılık YDH'ler aile, akraba ve arkadaşlarından uzaklaşarak kendilerine katılan kişilere alternatif aile ortamları sunduklarını iddia etmektedir. Bunun yanı sıra, bu hareketler üyelerinin yeni ailelerine alışmasını ve sadakatini sağlayabilmek için uygun ortamlar hazırlamakta, hatta aileler hareketin bir parçası olmayı kabul ettiği takdirde, onlara iş, çocuk bakımı, tıbbi yardım, eğitim gibi hizmetler de sunmaktadır (Robbins & Anthony, 1982:68). Böylece üyelerin aileleri ve önceki yaşantılarıyla tüm bağlarını koparması sağlanmaktadır.

Ailede YDH'lere katılma gerek eşler arasında gerekse çocuklar arasında gerçekleşebilmekte ve bu durum karşısında aile bireyleri çeşitli tepkiler gösterebilmektedir. Anne babalar, çocuklarının YDH'lere katılması karşısında reddetme, kızma, hayal kırıklığı, suçluluk duygusu, yalnızlık ve terk edilmişlik duygusu, korku, endişe ve şaşkınlık gibi tepkiler verebilmektedir (Barker, 1989:94-98). Çocukları YDH'ye katılmış pek çok ebeveyn, başlangıçta kendilerini beklenmedik bir durum içerisinde bulmakta, şaşkınlık, terk edilmişlik ve yalnızlık duygusu yaşamaktadır. Öyle ki, yaşattığı duygular bakımından ölüm ile bir yakının YDH'ye katılması arasında benzerlik dahi kurulmaktadır. Her iki durumda da “yakınını kaybetmiş olanların” korku, şok, kızgınlık ve terk edilmişlik duygusu yaşadığı ifade edilmektedir (Barker, 1989:97). Buna ilaveten, bazı ebeveynler YDH'lere yönelik olumsuz nitelendirmelerden dolayı kendi ailelerinden birinin YDH'lere katıldığını itiraf edememekte ve bu sebeple de kendilerini çok daha yalnız ve çaresiz hissedebilmektedir. Çocuklarının YDH'lere katılmasını bir utanç vesilesi olarak gören bu ebeveynlerden bazıları, bu durum karşısında aşırı derecede öfkelenmekte, bir yandan çocuklarına kızarken diğer yandan da çocuklarının üye olduğu dini grubu eleştirerek yerden yere vurmaktadır. Yine, çocuklarının YDH'lere üye olmak suretiyle kendilerine sırt çevirdiğini düşünen bu ebeveynler çocuklarına aşırı tepki göstermekte ve onlara çok soğuk davranabilmekte, hatta çocuklarını evlatlıktan dahi reddedebilmektedirler (Barker, 1989:94-95). Buna karşılık, çocuklarının YDH'lere katılmasına üzülmeyle birlikte, bu duruma çok fazla tepki göstermeyen ebeveynler de bulunmaktadır. Çocuklarının YDH'lere katılmaları karşısında huzursuz olmalarına rağmen sessiz kalmayı ve

durumu zamana bırakmayı tercih etmekte, bu süreç içerisinde çocuklarıyla ilişkilerini sürdürmeye devam etmektedirler (Kirman, 2010:254).

Çocuklarının YDH'lere katılması karşısında bazı ebeveynler birbirlerini suçlayabilmektedir. Ebeveynlerin, çocuklarının inancını değiştirmesi karşısında farklı şekillerde tepki göstermesi sıra dışı bir durum değildir, ancak ebeveynlerin sergilediği farklı tutumlar bölünmelere neden olabilmektedir. Örneğin, bazı ailelerde, çocuğun bir YDH'ye üye olması karşısında, anne tüm gücüyle çocuğuyla irtibatını koparmamaya çalışırken baba katı bir şekilde davranarak çocuğuyla ilişkisini kesmek isteyebilmektedir. Böyle bir durum karşısında anne, bölünmüş bağlılıklarından dolayı kendisini aşırı derecede baskı altında hissedebilmektedir. Yine anne, çocuğuyla iletişimini sürdürdüğü ya da sürdüremediği için suçluluk duyabilmektedir. Bu suçluluk duygusu da kızgınlığa ve buna paralel olarak eşlerin arasının açılmasına neden olabilmektedir (Barker, 1989:89-90).

Bununla birlikte çocuklarının YDH'lere katılmasını olumlu karşılayan, hatta teşvik edici tutum sergileyen ebeveynler de bulunmaktadır. Bu kategoride daha ziyade çocuklarıyla yeterince ilgilenemeyen, onları ihmal eden ebeveynler yer almaktadır. Bu ebeveynler sadece çocuklarının kendilerini sevmelerini ve mutlu olmalarını istediği için kendi inançlarını terk etmiş olmalarına rağmen, onları tamamen kaybetmemek adına daha esnek ve yumuşak tavırlar sergilemektedirler. Çocuklarının isteklerini her şeyin üstünde tutan bu ebeveynler, çocuklarının tatmin olacağı bir şey bulmalarına sıcak bakmakta, çocuklarının YDH'lere katılmasını onaylamaktadırlar (Kirman, 2010:255).

Gençlerin YDH'lere katılması ebeveynlerin yanı sıra ailenin diğer çocuklarını da etkilemektedir. Diğer çocuklar, YDH'ye katılarak inancını değiştiren kardeşlerini kaybettiklerini düşündükleri için ona karşı öfkeli bir tutum sergileyebilmektedir. Bunun yanı sıra, ev içerisinde özgürce ifade edemeseler de, inancını değiştiren kardeşlerini içten içe destekleyenler de bulunmaktadır. Ancak, çocuklarının bir YDH'ye katılarak inancını değiştirmesi karşısında büyük bir korku ve endişe içinde olan anne babalar, bir başka çocuğunu daha böyle hareketlere kaptırarak kaybetmemek için çeşitli yollara başvurabilmektedir. Hatta bu doğrultuda diğer çocuklarının, YDH'ye katılmış olan kardeşlerinden uzak durmalarını isteyebilmekte, onunla iletişim kurmalarını dahi yasaklayabilmektedirler. Böyle durumlarda ise aile içerisinde farklı problemler ve bölünmeler meydana gelebilmektedir (Barker, 1989:89).

Aile içerisinde YDH'lere katılma gençler arasında olduğu kadar eşler arasında da gerçekleşebilmektedir. Eşlerden birinin herhangi bir YDH'ye katılarak dini inancını değiştirmesi eşler arasında problemlere ve çatışmalara, hatta evlilik bağının kopmasına yol açabilmektedir. Aynı inancı benimseyen ya da aynı gruba üye olan eşlerden birinin benimsediği inanç veya ait olduğu gruba karşı diğer eşten daha az bağlılık hissetmesi, inancını değiştirerek gruptan ayrılması gibi durumlarda eşler arasında boşanmaya kadar varan problemler yaşanabilmektedir. Kaldı ki, bazı YDH'ler de evli eşlerin birbirlerinden ayrı oldukları ve birbirlerine bağlılık hissetmedikleri zaman manevi açıdan daha fazla gelişeceklerini ileri sürmektedir. Dolayısıyla, daha önce birbirlerine bağlılık hisseden eşlerin gruba bağımlı hale gelmesi, eşler arasındaki bağların kopmasına ve boşanmalarına neden olmaktadır (Barker, 1989:90).

Eşlerden biri herhangi bir dini harekete katıldığı zaman, eşler aynı evde yaşamaya devam etseler de, birbirleriyle sınırlarını paylaşmayı ya da önemli meseleleri birbirleriyle görüşmeyi bırakmakta ve daha önce çift olarak birlikte yaptıkları şeylere karşı ilgilerini kaybetmeye başlayabilmektedir. Zira dini bir harekete üye olan eşin zihni artık ulaştığı yeni "hakikat" ile ilgilenmekte ve boş vakitlerinin çoğunu da artık yeni grup arkadaşlarıyla ya da ait olduğu dini hareketin uygulamalarıyla geçirmeyi tercih etmektedir. Bu sebeple, eşi dini bir harekete üye olan kişi, içinde bulunduğu durumu paylaşabileceği kimse bulamadığı için, çocuğu dini hareket katılmış olan ebeveynlerden çok daha fazla acı ve yalnızlık duygusu yaşayabilmektedir. Bunların yanı sıra, dini bir harekete üye olan eş, üye olmayan eşini

güvenilmez bir kişi olarak algılamaya başlayabilir. Eşiyle konuşmaktan, hatta liderlerinin direktifleri doğrultusunda onunla göz temasında bulunmaktan bile kaçınabilir. Eşi Sahaja Yoga hareketine üye olan bir kadın konu ile ilgili olarak şunları söylemektedir:

Eşim, harekete üyeliğinin ilk dönemlerinde çoğu zaman benimle göz temasında bulunmazdı. Bu çok tuhaf bir deneyimdi ve ben yanlış giden bir şeylerin olduğunu düşünmekten ve sorunun tam olarak ne olduğunu tespit edememekten dolayı çıldırmak üzereydim. Bir gün eşimin benimle göz teması kurmadığını fark ettim ve göz temasının önemini bir psikologa sordum. Psikolog beni göz teması kurmanın çok önemli olduğu konusunda bilgilendirdi. Eşime, Mataji'nin göz teması hakkında herhangi bir beyanda bulunup bulunmadığını sordum. O da, bu konuda Mataji'nin demeç verdiğini söyledi (Barker, 1989:90-91).

Bir YDH'ye katılmış olan eşin bu ve benzeri davranışları, diğer eşte şiddetli tedirginlik ve rahatsızlığa neden olabilir. Yine eşler arasında huzursuzluğa yol açan bir diğer durum, dini harekete üye olan eşin ailesine harcaması gereken parayı gruba vermesidir. Böyle bir durumda, gruba üye olmayan eş, paranın geri ödenmesini isteyebilir, hatta bunun için dava bile açabilir. Böyle bir çatışma karşısında bazı evlilikler derin yara almasına rağmen sürdürülebilmektedir. Ancak çoğu zaman eşler arasında meydana gelen bu çatışmalar boşanmayla sonuçlanmaktadır. Bununla birlikte ayrılmış ya da ayrılmak üzere olan eşler arasında devam eden çatışmalar, çocuklar için içine girdiği takdirde çok daha acı verici bir hal alabilmektedir. Zira, eşler arasındaki mücadele, ayrıldıktan sonra hukuki alanda, çocukların velayetini kimin alacağı ile ilgili olarak devam edebilmektedir (Barker, 1989:91). Eşler arasında yaşanan bu sürtüşme ve nihai olarak boşanma çocukların pek çok açıdan gelişimini, özelde dini açıdan sosyalleşmelerini ciddi anlamda sekteye uğratmaktadır.

5. NELER YAPILABİLECEĞİNE DAİR YAKLAŞIMLAR

İnsanların YDH'lere yönelmesi ve katılması durumunda neler yapılabileceği konusunda farklı görüş ve yaklaşımlara rastlamak mümkündür. Bu görüşlerden biri bireyler, özellikle de yetişkinler, bir YDH'ye katılmak istedikleri takdirde onların serbest bırakılması gerektiği yönündedir. Bu görüşte olanlar, insanların, YDH'leri daha önce sürdürdüklerinden daha mutlu, daha manevi ve daha güvenli bir hayat deneyimi için bir fırsat olarak nitelendirebildiklerini, bu sebeple de YDH'lere katılmış olabileceklerini ileri sürmektedirler. Ayrıca din değiştirmenin bireylerin kendi kararı olduğunu, suç eylemlerine katılmadıkları sürece istedikleri dini gruba katılarak istediklerine inanmakta ve istedikleri hayatı yaşamakta özgür olduklarını, inandıklarını açıkça yaşama haklarının, hatta yeri geldiğinde hata yapabilme özgürlüklerinin bulunduğunu savunmaktadırlar (Barker, 1989:99).

Bu serbest bırakma anlayışının tam karşısında, YDH'lere üye olanların beyinlerinin yıkandığı, inançlarından vazgeçmeye zorlandıkları, baskı altında tutularak istemedikleri halde harekete bağlı kalmaya mecbur bırakıldıkları, kendi özgür iradelerini kullanamadıkları düşüncesinden hareketle bu üyelerin yeniden programlama (deprogramming) işlemine tabi tutulması gerektiğini savunanlar yer almaktadır (Barker, 1989:101-103). Öyle ki yakınlarını YDH'lere kaptıran ailelerin yakınlarını kurtarabilmek için çoğu zaman, tek kurtuluş yolu olarak gördükleri yeniden programlama yöntemine başvurdukları bilinmektedir.

YDH'lere karşı olanların bir araya gelerek oluşturduğu anti-kült hareketler -ki bu hareketlerin en hararetli savunucuları çocukları ellerinden alınan aileler olmuştur- de kişilerin YDH'lerden ayrılmasını sağlamak için yeniden programlama yöntemini kullanmışlardır (Bkz. Bromley, 2006:161-166). Çocuklarını ya da yakınlarını YDH'lere kaptıran aileler anti-kült hareketlerle işbirliği içerisine girmiş, bu anti-kült hareketlerin desteğiyle çocuklarını kurtarmaları için profesyonel yeniden programlayıcılar kiralama yoluna gitmişlerdir. Yani, beyinlerinin yıkandığı düşünülen kurbanların zihinleri bu profesyonellerin ellerinde yeniden programlanmaya tabi tutulmuştur (M. Hershell & B. Hershell, 1982:131-140).

Ancak, pek çok ülkede yasal dayanağı bulunmayan yeniden programlama uygulamalarının toplumsal alanda adam kaçırmaya kadar varan farklı problemlere yol açtığı görülmektedir. Bu bağlamda, yeniden programlama uygulamalarının yetkisi olmadığı halde kendi düşüncelerine doğrultusunda bir düzen oluşturmaya çalışan kişilerin öncülüğünde yürütülmesi ve YDH'lerden ayrılanların gerçekten tedaviye ihtiyaçlarının olup olmadığına bakılmaksızın zorla böyle bir uygulamaya yönlendirilmesi bazı çevrelerde rahatsızlık meydana getirmiştir. Yakınlarını YDH'lere kaptıran ailelerin yeniden programlayıcılar kiralamaları ve bu programlayıcıların zaman zaman dini hareketlerin üyelerini kaçırmaya çalışarak değişik "karşı beyin yıkama" teknikleri uygulamaları büyük tepki toplamıştır. Ayrıca, YDH'lere katılan kişilerin ailelerinin yanına döndüklerinde zorla yeniden programlama işlemine tabi tutulmak istenmelerinin, içinde buldukları harekete istemeyerek de olsa bağlanmalarına ve aileleriyle bağlarını koparmalarına yol açacağı da unutulmamalıdır.

6. SONUÇ VE ÖNERİLER

Kendilerini alternatif aile birlikleri olarak tanıtan YDH'lerin, bilhassa gençler arasında, toplumsal bir taban bularak yaygınlaşmaya başlamasıyla birlikte, YDH'lere dönük din değiştirme oranlarında ciddi bir artış yaşandığı ve neticede gençleri kendi inanç ve düşünceleri doğrultusunda yönlendirerek aile ve arkadaş çevrelerinden koparan bu hareketlerin aile yapıları üzerinde ciddi anlamda olumsuz etkiler meydana getirdikleri görülmektedir. Bilindiği üzere YDH'ler çok farklı formlarda ortaya çıkmakta ve çeşitli faktörlere bağlı olarak başarılı ya da başarısız olabilmektedir. Araştırmalar küreselleşme, sekülerleşme ve pluralizm gibi YDH'lerin ortaya çıkışına etki eden olguların yanı sıra hedonizmin cazip hale getirilmesi, aile içinde yaşanan çatışmalar, aile ve toplumun değerlerine isyan, maddi yaşam tarzından memnun olmama ve sosyal ve ekonomik durum gibi çeşitli faktörlerin insanları ve özellikle gençleri YDH'lere yönlendirdiğini göstermektedir. Yine alan araştırmaları YDH'lere üye olan gençlerin önemli bir bölümünün dindar ailelerden gelmediklerini ya da dindar bir yaşantıya sahip olmadıklarını ve bir arayış içerisinde olduklarını, üyelik öncesinde bir takım psikolojik sorunlarla mücadele ettiklerini, mevcut kültürel ve aile değerleriyle çatışma içinde olduklarını ve önemli oranda arkadaş çevrelerinden etkilendiklerini ortaya koymaktadır. Bütün bu nedenlerin mutlak surette ortadan kaldırılması, sosyolojik ve psikolojik gerçeklikler göz önünde bulundurulduğunda elbette mümkün olmamakla birlikte, gençlerin bu tip hareketlere yönelmesinin belli oranda azaltılması mümkündür. Bunun için bir yandan devlete öte yandan da toplumu oluşturan sosyal kurumlara ve bireylere bir takım sorumluluklar düşmektedir.

Devlete düşen görevlerin başında bir yandan açık bir şekilde meşru her türlü fikir ve inanç hareketinin kendini ifade etmesine olanak sağlarken diğer yandan bu tip faaliyetlerin insanları istismar etmesinin önüne geçmek gelmektedir. Bunun için de sağlam bir hukuk sisteminin tesis edilmesi ve devletin meşru denetim mekanizmalarının etkin bir şekilde kullanılması gerekir. Bunun yanı sıra eğitim kurumlarında verilen din ve ahlak eğitiminin etkinliğinin artırılması, ilgili derslerde öğrencilerin YDH'lere yönelik farkındalıklarını artıracak içeriklerin oluşturulması ve okul sisteminin bütün paydaşlarının konu hakkında duyarlı kılınması diğer bazı önemli hususlar olarak zikredilebilir.

Gençlerin YDH'lere yönelmelerinin önüne geçme noktasında en önemli görev ise aileye düşmektedir. Öncelikle ailelerin, çocuk yetiştirme noktasında asgari düzeyde de olsa belli bir bilgi birikimine sahip olması ve çocuklarla iletişim kurarken onların zihinsel, duygusal, sosyal ve dini gelişimlerini göz önünde bulundurmaları önem arz etmektedir. YDH'lere katılımın aile bireyleri üzerinde meydana getirdiği olumsuz etkilerin temelinde bilhassa ailenin dini sosyalleştirme fonksiyonunu tam olarak yerine getirememesinin yer aldığı göz önünde bulundurulduğunda, bu tarz sorunların önüne geçilmesi için aile kurumu daha fonksiyonel hale getirilmelidir. Özellikle ergenlik döneminde hem kız hem de erkek çocukların yaşadıkları sıkıntılara karşı anlayışlı davranılmalı ve bu yaştaki çocukların aileleri ile kolay bir şekilde çatışabildikleri ve ailelerin temsil ettiği değerlerden uzaklaşabilecekleri unutulmamalıdır.

Ergenlerin ahlaki açıdan otonom dönemde oldukları ve öncelikli olarak kendi kişisel ahlak anlayışlarının geçerli olduğu kabul edilmeli; buna saygı gösterilmediği zaman ailelerin ve yakın çevrenin temsil ettiği fikir ve dini kabulleri terk edip arayışlara girişebilecekleri ve bu noktada YDH'lere meyledebilecekleri gözden kaçırılmamalıdır.

Son olarak Batı'daki çalışmalara kıyasla Türkiye'de oldukça geriden gelen ve dar bir çerçevede gelişen YDH'lere yönelik akademik çalışmaların artırılması, bu bağlamda Batı'da yapılan çalışmaların yerleştirilmesi; yerleştirme sürecinde alan araştırmalarının yürütülmesi, Türkiye ve İslam dünyasında ortaya çıkan dini farklılaşmaların yeni dini hareketlerle benzerlik ve farklılıklarının ele alınması ve bu alanda yapılan çalışmalarda YDH'ler özelinde ortaya çıkan kavram ve metodolojiden istifade edilip edilemeyeceğinin akademik anlamda üzerinde durulması gerekir.

KAYNAKLAR

- Barker, Eileen (1989). *New religious movements: A practical introduction*, HMSO Publications.
- Barker, Eileen (1999). "New religious movements: Their incidence and significance", *New religious movements: Challenge and response*, eds.: Bryan Wilson & Jamie Cresswell, London and New York: Routledge, ss. 15-31.
- Bromley, David G. & Shupe, Anson D. & Oliver, Donna L. (1982). "Perfect families: Visions of the future in a new religious movement", *Cults and the family*, eds.: Florence Kaslow & Marvin B. Sussman, New York: The Haworth Press, ss. 119-129.
- Bromley, David G. (2006), "Deprogramming", *Encyclopedia of new religious movements*, ed. Peter B. Clarke, London and New York: Routledge, ss. 161-166.
- Bıyık, Mustafa (2002). *Küresel bir din projesi olarak Moonculuk*, İstanbul: Birey Yayıncılık.
- Cartwright, Robert H. & Kent, Stephen A. (1992). "Social control in alternative religions: A familial perspective", *Sociological Analysis*, 53/4, ss.345-361.
- Chryssides, George D. (2012). *Historical dictionary of new religious movements*, Scarecrow Press; 2nd Edition edit.
- Chryssides, George D., & Wilkins, Margaret (2006). *Reader in new religious movements: Readings in the study of new religious movements*, London and New York: Continuum.
- Cüceloğlu, Doğan (2012). *İnsan ve davranış*, 23. Baskı, İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Coştu, Yakup (2012). "Toplumsallaşma ve din", *Din sosyolojisi*, ed. Niyazi Akyüz & İhsan Çapçıoğlu, Ankara: Grafiker Yay., 369-385.
- Dawson, Lorne L. (2003). "Introduction", *Cults and new religious movements: A reader*, ed. Lorne L. Dawson, Oxford: Blackwell Publishing, ss. 1-4.
- Dawson, Lorne L. (2003). "Who joins new religious movements and why: Twenty years of research and what have we learned?", *Cults and new religious movements: A reader*, ed. Lorne L. Dawson, Oxford: Blackwell Publishing, ss. 116-130.
- Galanter, Marc (1989). "Cults and new religious movements", *Cults and new religious movements: A report of the American Psychiatric Association*, ed. Marc Galanter, USA: American Psychiatric Association.
- Hershell, Marie & Hershell, Ben (1982). "Our involvement with a cult", *Cults and the family*, eds.: Florence Kaslow & Marvin B. Sussman, New York: The Haworth Press, 1982, ss. 131-140.
- Kirman, Mehmet Ali (2004a). "Beyin yıkama teorileri", *AÜİFD*, 45/1, ss. 107-132.
- Kirman, Mehmet Ali (2004b). "Küresel kült savaşlarının yapıldığı meydan: Gençlik ve aile", *Diyanet İlmî Dergi*, 40/2, ss. 61-72.
- Kirman, Mehmet Ali (2010). *Yeni dini hareketler sosyolojisi*, Ankara: Birleşik Yay.

- Kirman, Mehmet Ali (2014). "Yeni dini hareketler: Tanım ve kapsam", *Yeni dini hareketler: Tarihsel, teorik ve pratik boyutlarıyla*, eds.: Süleyman Turan & Faruk Sancar, İstanbul: Açılım Kitap, ss. 13-26.
- Köse, Ali & Ayten, Ali (2012). *Din psikolojisi*, İstanbul: Timaş Yayınları.
- Latkin, Carl & Hagan, Richard & Littman, Richard and Sundberg, Norman (1987). "Who lives in utopia? A brief report on the Rajneeshpuram research project", *Sociological Analysis*, 48/1, ss.73-81.
- Levine, Saul (2003). "The joiners", *Cults and new religious movements: A reader*, ed. Lorne L. Dawson, Oxford: Blackwell Publishing, ss. 131-142.
- Melton, J. Gordon (2003). "Introduction: New religious movements", *Understanding new religious movements*, John A. Saliba, WalnutCreek: Alta Mira Press, ss. xi-xvi.
- Özkan, Ali Rafet (2006). *Kıyamet tarikatları: Yeni dini hareketler*, İst.: IQ Kültür Sanat Yay.
- Özkan, Ali Rafet (2014). "Yeni dini hareketlerin ortaya çıkış sebepleri ve temel karakteristikleri", *Yeni dini hareketler: Tarihsel, teorik ve pratik boyutlarıyla*, eds.: Süleyman Turan & Faruk Sancar, İstanbul: Açılım Kitap, ss. 27-46.
- Palmer, Susan J. (1994). *Moon sisters, Krishna mothers, Rajneesh lovers: Women's roles in new religions*, Syracuse, NY: Syracuse University Press.
- Robbins, Thomas & Anthony, Dick (1982), "Cults, culture and community", *Cults and the family*, eds.: Florence Kaslow & Marvin B. Sussman, New York: The Haworth Press, ss. 57-79.
- Rochford, E. Burke (1985). *Hare Krishna in America*, New Brunswick, NJ: Rutgers University Press.
- Saliba, John A. (2003). *Understanding new religious movements*, WalnutCreek: Alta Mira Press.
- Saliba, John A. (2007). "Disciplinary perspectives on new religions movements: Views from the humanities and social sciences", *Teaching new religious movements*, ed. David G. Bromley, Oxford: Oxford University Press, ss. 41-45.
- Schwartz, LitaLinzer & Kaslow, Florence W. (1982). "The cult phenom: Historical, sociological, and familial factors contributing to their development and appeal", *Cults and the family*, eds.: Florence Kaslow & Marvin B. Sussman, New York: The Haworth Press, ss. 3-30.
- Stark, Rodney & Bainbridge, William Sims (1985). *The future of religion: Secularization, revival and cult formation*, Berkeley: University of California Press.
- Tipton, Steven M. (1982). *Getting saved from the sixties*, Berkeley: University of California Press.
- Work, Henry (1989). "Contemporary youth: Their psychological needs and beliefs", *Cults and new religious movements: A report of the American Psychiatric Association*, ed. Marc Galanter, USA: American Psychiatric Association, ss. 85-92.
- Wright, Stuart A. (2007). "The dynamics of movement membership: Joining and leaving new religions movements", *Teaching new religious movements*, ed. David G. Bromley, Oxford: Oford University Press, ss. 187-209.
- Wright, Stuart A. & Piper, Elizabeth S. (1986), "Families and cults: Familial factors to youth leaving or remaining in deviant groups", *Journal of Marriage and Family*, 48/1, ss. 15-25.
- Yitik, Ali İhsan (2014). "Yeni dini hareketler ve misyonerlik: Türkiye örneği", *Yeni dini hareketler: Tarihsel, teorik ve pratik boyutlarıyla*, eds.: Süleyman Turan & Faruk Sancar, İstanbul: Açılım Kitap, ss. 255-270.

Extended Abstract

It has been known that New Religious Movements (NRMs) which are expressed with different concepts such as “cult groups”, “sects”, “new age religions”, “new religious movements” and “youth religions” had emerged particularly in Western societies, in parallel with the changes experienced from the second half of twentieth century on a global scale; and that these movements has been began to gain wide currency.

Thus we have seen that the extensions of NRMs, which have been distinguished themselves as marginal religious entities, has been encountered during the recent years in Turkey too, and that Turkish people, especially Turkish youth mostly have been influenced negatively by these movements. It has seen that NRMs introducing themselves as “alternative family unities” have become popular particularly among young people from 1970s, and the rate of conversion to NRMs has increased in recent years, and consequently this movements, which separate young people from their families and friends by directing young people in line with their notion, have affected negatively on family structures.

In this paper, we will emphasize on main factors that cause to the dismemberment of family structures, and the effects of conversion to NRMs on families which are the most basic institutions of society. And so we will try to offer clues on what can be done to prevent or minimize participation in NRMs and effects on the families of this.